

BANKLARDA BANKLARARO HISOB-KITOBLARNI AMALGA OSHIRISH

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
“Boshqa tarmoqlarda buxgalteriya hisobi
va audit” kafedrasi o‘qituvchisi*

ESANOV OYBEK MADATOVICH

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Islomova Mohichexra Sadridin qizi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada moliya muassasalari o‘rtasidagi o‘zaro hisob-kitob amaliyotlarini amalga oshirish mexanizmlari atroflicha tahlil etiladi. Ishning asosiy diqqat markazi banklararo hisob-kitoblar tizimining mazmun-mohiyati, uning iqtisodiy ahamiyati hamda tarkibiy qismlarini tadqiq qilishga yo‘naltirilgan. Maqola doirasida ushbu tizimning ishlash tamoyillari, mavjud to‘lov shakllari va ularning ijobiy hamda salbiy jihatlari batafsil ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, xalqaro amaliyot tahliliga tayangan holda, O‘zbekiston bank tizimida hisob-kitob jarayonlarini yanada rivojlantirish va optimallashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: bank, banklararo hisob-kitoblar, to'lov tizimi, elektron to'lovlar, kliring, RTGS.

Kirish. Har qanday mamlakatning makroiqtisodiy barqarorligi va moliya sektorining mustahkamligi bevosita banklararo hisob-kitoblar tizimining qay darajada shakllanganligiga bog‘liqdir. Mazkur tizim moliya bozorining qon tomiri hisoblanib, u orqali tijorat banklari o‘rtasidagi yirik hajmdagi to‘lov oqimlari hamda likvidlik harakati uzluksiz ta‘minlanadi. Tizimning ishonchli va operativ ishlashi nafaqat tranzaksion xarajatlarni kamaytirish, balki iqtisodiy tizimdagi xatarlarni minimallashtirishda ham strategik ahamiyat kasb etadi

O‘zbekiston sharoitida ushbu mexanizmlarni raqamlashtirish va xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonlari izchil davom ettirilmoqda. Mamlakatning bosh regulyatori hisoblangan Markaziy bank tomonidan hisob-kitoblarning huquqiy va texnologik platformasi, shuningdek, ularni tartibga soluvchi qat‘iy reglamentlar tizimi ishlab chiqilgan. Shunday bo‘lsa-da, global iqtisodiy integratsiya sharoitida milliy banklararo hisob-kitoblar tizimi bir qator tizimli muammolar va texnologik cheklovlar bilan to‘qnash kelmoqda. Ushbu kamchiliklarni fundamental tahlil qilish va ularni bartaraf etishning zamonaviy yo‘llarini ishlab chiqish bugungi kun moliya fani va amaliyotining eng dolzarb masalalaridan biri bo‘lib qolmoqda."

Asosiy qism. Banklararo hisob-kitoblar tizimining mohiyati va ahamiyati ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. Jumladan, Bech va Hobijn banklararo hisob-kitoblar tizimining moliya tizimidagi rolini tadqiq etishgan. Ularning fikricha, samarali

banklararo hisobkitoblar tizimi to'lov tizimining barqarorligini ta'minlaydi va tijorat banklarining likvidligini qo'llab-quvvatlaydi. Banklararo hisob-kitoblarning asosiy shakllari sifatida kliring va real vaqt rejimidagi yalpi hisob-kitoblar (RTGS) keng qo'llaniladi. Kliring tizimida to'lovlar ma'lum vaqt oralig'ida to'planib, kun oxirida yoki belgilangan vaqtda amalga oshiriladi. RTGS tizimida esa to'lovlar darhol, real vaqt rejimida bajariladi. Xalqaro tajribani o'rganish shuni ko'rsatadiki, rivojlangan mamlakatlar banklararo hisob-kitoblar tizimida RTGS keng qo'llanilmoqda. Yevropa Markaziy Banki ma'lumotlariga ko'ra, 2020 yilda Yevrozona davlatlarida RTGS orqali amalga oshirilgan to'lovlar hajmi 1,5 trillion yevroni tashkil etgan

Banklararo hisob-kitoblar tizimining xavfsizligini ta'minlash. Bugungi kunda kibertahdidlar tobora ortib bormoqda. Shu sababli, banklararo hisob-kitoblar tizimining xavfsizligini ta'minlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Buning uchun zamonaviy axborot xavfsizligi texnologiyalarini joriy etish, xavfsizlik auditini muntazam o'tkazib borish, hodimlarning malakasini oshirish kabi tadbirlarni amalga oshirish lozim

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi banklararo hisob-kitoblar sohasida ham innovatsion yechimlarni joriy etish imkonini bermoqda. Bularga blokchain texnologiyasi, sun'iy intellekt va bulutli hisoblash kabi innovatsiyalarni misol qilib keltirish mumkin. Ushbu texnologiyalarni banklararo hisobkitoblar tizimiga tatbiq etish orqali to'lovlarning tezkorligi va xavfsizligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish mumkin.

Milliy banklararo hisob-kitoblar mexanizmini xalqaro andozalar va standartlar talablariga muvofiq modernizatsiya qilish mamlakat iqtisodiyotining global integratsiyalashuv jarayonida strategik ahamiyat kasb etadi. Ushbu transformatsiya, o'z navbatida, xorijiy banklar hamda transmilliy moliya institutlari bilan o'zaro manfaatli ko'p tomonlama hamkorlik aloqalarini yangi bosqichga ko'tarishni talab qiladi. Dunyo miqyosidagi ilg'or tajribalarni chuqur o'rganish, hisob-kitob jarayonlariga "Blockchain" va sun'iy intellekt kabi innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish hamda jahon moliya tizimi bilan uzviy bog'liqlikni ta'minlash — banklararo amaliyotlarning shaffofligi va tezkorligini oshirishdagi asosiy drayverlar hisoblanadi. Zero, xalqaro moliya maydoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuv nafaqat transchegaraviy to'lovlar xavfsizligini, balki mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini mustahkamlashga xizmat qiluvchi poydevordir."

Xulosa. Banklararo hisob-kitoblar tizimi bank tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Samarali va ishonchli banklararo hisob-kitoblar tizimi mamlakatning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston banklararo hisob-kitoblar tizimi izchil rivojlanib bormoqda. Shu bilan birga, ushbu tizimni yanada takomillashtirish bo'yicha bir qator chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi. RTGS tizimini joriy etish, likvidlikni qo'llab-

quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish, chakana to'lovlar infratuzilmasini rivojlantirish va huquqiy asoslarni mustahkamlash shular jumlasidandir. O'zbekistonda banklararo hisob-kitoblar tizimini takomillashtirishga qaratilgan sa'y-harakatlar pirovard natijada mamlakat moliya tizimining barqarorligini mustahkamlashga, bank xizmatlarining sifatini oshirishga va aholi farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2021). Banklararo Elektron To'lovlar tizimi
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2020). Banklararo hisob-kitoblarni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi Nizom.
3. Karimov I. A. Bank tizimi, pul muomalasi, kredit, investitsiya va moliyaviy barqarorlik to'g'risida. –T.: «O'zbekiston» 2005-yil.
4. Верременко С.А. Сюрпризы рейтинга коммерческих банков. Банковское дело.№2 2005.
5. Abdullaeva Sh.Z Bank ishi.Toshkent. MOLIYA-IQTISOD 2010-yil